

**ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Колективна монографія

За редакцією

Непочатенко О.О.

Умань – 2019

*Друкується за рішенням вченої ради Уманського національного університету садівництва
(протокол №8 від 31 травня 2019 року)*

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор Щурик М.В.;

доктор економічних наук, професор Жудро М.К.;

доктор економічних наук, професор Нестерчук Ю.О.

**Формування інституціонального середовища розвитку економіки України / Під ред.
д.е.н., професора О.О. Непочатенко. – Умань: СПД Сочінський, 2019. – 192 с.**

У монографії викладені результати досліджень сучасних проблем розвитку економіки України. Висвітлені соціально-економічні аспекти функціонування економіки. Розглянуто роль та місце фінансової та податкової політики у забезпеченні поступального розвитку економічної системи. Значну увагу приділено теоретичним та практичним аспектам розвитку підприємницької діяльності як основи успішного функціонування економіки країни. Розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, наукових співробітників та фахівців, які займаються питаннями розвитку економіки.

ЗМІСТ РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

1.1. Інституційний механізм публічно-приватного партнерства в умовах кластеризації економіки (Ключенко А.В., к.е.н., Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Тернопільського національного економічного університету)	7
1.2. Інституційні основи перспективних стратегій інноваційного розвитку економіки (Омельяненко В.А., к.е.н., доцент, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка)	1 7
1.3. Особливості становлення та розвитку ринкових відносин в Україні (Роєнко В.І., к.і.н., доцент, Дніпровський державний технічний університет)	2 2
1.4. Завершення земельної реформи в аграрному секторі Карпатського макрорегіону (Щурик М.В., д.е.н., професор, Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ)	2 8
1.5. Сучасний стан та напрями інноваційного розвитку в аграрній сфері економіки України (Гузар Б.С., к.е.н., доцент; Бабчук В.Ю., Качур І.Г., Уманський національний університет садівництва)	3 6
1.6. Теоретичні засади організації ефективного поєднання інтересів держави та бізнесу у зрошуваному землеробстві (Дідковська Л.І., к.е.н., Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»)	4 2
1.7. Інвестиційно-інноваційні засади відтворення лісових ресурсів у Карпатському макрорегіоні (Осипенко З. В., ст. викладач, Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ)	5 0
1.8. Практичне використання аудиторської форми діагностичного дослідження в управлінні персоналом (Даниленко О.А., к.е.н., доцент, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана)	5 8
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ТА ІНСТИТУЦІЙ	
2.1. Аспекти та перспективи створення соціального підприємництва в Україні (Безсмертна О.В., к.е.н, доцент, Вінницький національний технічний університет; Тарасюк Н.М., к.е.н., Вінницький інститут Університету «Україна»; Білоконь Т.М., к.е.н, доцент, Вінницький національний технічний університет) ..	6 4
2.2. Пріоритетні напрями використання державно-приватного партнерства для забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства (Прокопенко К.О., к.е.н., ст.н.с., Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»)	6 9
2.3. Гідна оплата праці як домінанта соціально відповідальної поведінки бізнесу в умовах формування нової економіки (Кицак Т.Г., к.е.н., доцент, ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана»)	7 4
2.4. Актуалізація гендерних аспектів соціального захисту населення (Костюк В.С., к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва)...	8 1
2.5. Розвиток мікрострахування в Україні (Мальований М.І., д.е.н., доцент; Мальована М.М., Уманський національний університет садівництва).....	8 6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

1.1. Інституційний механізм публічно-приватного партнерства в умовах кластеризації економіки

Глобальні зміни в країні та світі, викликані політичними та економічними чинниками, а також стрімким науково-технічним прогресом призвели до появи нових підходів до соціально-економічного розвитку регіонів України. Одним з таких підходів у сучасних умовах є кластеризація, яка дозволяє формувати конкурентні переваги на рівні окремих інтегрованих комплексів, що функціонують на території регіонів з високою концентрацією взаємопов'язаних галузей.

Серед безлічі ідей і концепцій, що виникли в рамках цього нового підходу, необхідно виділити роботи Майкла Портера, присвячені кластерам, завдяки яким була розроблена фундаментальна науково-теоретична база в області кластерного підходу. За визначенням М. Портера, «кластери - це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій»¹.

У загальному сенсі, кластер являє собою групу географічно локалізованих взаємозалежних компаній, постачальників обладнання, комплектуючих, спеціалізованих виробничих послуг, інфраструктури, науково-дослідних центрів, вузів, в деяких випадках органів влади, і інших організацій, які взаємодоповнюють один одного в досягненні конкретного економічного ефекту і підсилюють конкурентні переваги, як окремих компаній, так і кластера в цілому.

¹ Портер М. Международная конкуренция / Портер М.// Международные отношения, - М. - 1993. - 896с.

При цьому, кластерна система залишається одним із пріоритетних способів реалізації економічних проектів за участю держави та приватного бізнесу, що передбачає розвиток публічно-приватних відносин².

Застосування механізму публічно-приватного партнерства (ППП) в кластерній практиці дозволяє розширювати спектр його використання при вирішенні завдань, поставлених державою в стратегічних планах і концепціях розвитку країни.

В рамках кластерних утворень з'являється можливість об'єднання державних і приватних підприємств різних галузей економіки в межах єдиного виробничого ланцюга створення і просування продукту.

Можна виокремити декілька функцій, які виконують кластери в економічному розвитку будь-якої країни¹:

- кластери - це двигуни в економічній структурі національної та регіональної економіки. Процвітання регіону залежить від значущих позицій в певній кількості конкурентоспроможних кластерів;

- кластери можуть визначати фундаментальні завдання в національних або регіональних умовах ведення бізнесу: кластери в великій мірі співвідносяться з природою конкуренції і мікроекономічними факторами, які впливають на конкурентні переваги;

- кластери забезпечують новий спосіб мислення в сфері організації й розвитку економіки. Кластер змушує переглянути ролі приватного сектора, уряду, торгових асоціацій, освітніх і дослідницьких установ в економічному розвитку, а також визначити загальні можливості, а не тільки загальні проблеми фірм і компаній усіх форм власності.

² Ковальчук В. А. Значення кластерного механізму та державно-приватного партнерства у стимулюванні регіонального розвитку / В.А. Ковальчук// Проблеми управління соціально-економічним розвитком України: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 квітня 2012 р.). – Х.: ХНЕУ, 2012. – С. 298-304.

Для економіки кластери відіграють роль точок зростання. Коли один або кілька економічних суб'єктів досягають конкурентоспроможності на ринку, вони поширюють свій вплив на найближче оточення: постачальників, споживачів, конкурентів. У свою чергу, успіхи оточення позитивно впливають на подальше зростання конкурентоспроможності даного економічного суб'єкта.

На сьогоднішній день кластерний підхід є найбільш ефективною формою організації виробництва, що гарантує різнобічний соціально-економічний ефект.

Крім створення виробництв, він передбачає формування всієї необхідної промислової і соціальної інфраструктури в районах розміщення кластерів, реалізація регіональної та державної політики в процесі розбудови кластера.

Кластерний підхід дозволяє більш повно використовувати сировинний, кадровий і трудовий потенціали, забезпечує вихід на нові ринки, стимулює збільшення кількості малих і середніх підприємств. Крім того, така модель виробництва, як кластер, дає можливість знизити витрати за рахунок ряду системних переваг, до яких можна віднести, в першу чергу, спільне використання об'єктів інфраструктури, послуг, складських площ, кадрових ресурсів і оптимальних логістичних схем; комплексне планування сировинних ресурсів і збуту готової продукції; ефективне отримання, накопичення і використання знань³.

При цьому вагомою залишається організаційно-управлінська роль держави при регулюванні відповідних відносин з приватним сектором.

Публічно-приватне партнерство для України відносно нова форма взаємодії держави і бізнесу, спрямованого на вирішення завдань, які є значущими для суспільства. Співпраця та взаємодія органів влади та підприємницьких структур здійснюється не тільки в цілях досягнення поставлених цілей, а й за умови пропорційного розподілу ризиків. Мінімізувати ризики такої взаємодії покликані інноваційні форми розвитку економіки, такі як

³ Кулакова Л.І. Государственно-частное партнерство как форма развития экономики кластерного типа// Фундаментальные исследования. – 2015. – № 6-3. – С. 586-591.

особливі економічні зони, кластери і в перспективі території випереджаючого соціально-економічного розвитку.

В свою чергу, досить ефективним механізмом реалізації кластерної політики, як показує світовий досвід, залишається використання публічно-приватних партнерств, в капіталі яких можуть брати участь місцева влада, комерційні підприємства та інституційні приватні інвестори.

Переваги публічно-приватного партнерства, як способу інтеграції суб'єктів економіки і реалізації великих інвестиційних проектів, полягають в уніфікації підходів до вирішення стратегічних завдань територій.

Забезпечення стабільного зростання економіки регіону і підвищення ефективності функціонування його підприємств, вже не може бути вирішено тільки за рахунок застосування стандартних прийомів і інструментів менеджменту. У зв'язку з цим метою вітчизняної та зарубіжної науки і бізнес-практики є пошук механізмів економічної інтеграції та інтерференції для досягнення мультиплікативних і синергетичних ефектів.

В основі ідеї кластерного підходу з застосуванням ППП лежить теорія змішаної економіки, однак не можна вважати, що будь-яка взаємодія держави і бізнесу – це публічно-приватне партнерство. Критерієм може бути виконання підприємцями функцій, які традиційно виконувала держава.

На міжнародній арені немає єдиного уявлення про те, в якій законодавчій формі має бути оформлено державно-приватне партнерство в кластерній системі. У деяких розвинутих країнах, таких як Англія, Японія, Австрія, Франція, Іспанія - визнаних лідерів за ступенем розвитку кластерів і ППП - не існує єдиного закону про ППП, а основні принципи його закладені в різні нормативні правові акти, в тому числі цивільного законодавства^{4,5,6}. В

⁴ Braconnier S. (2002), «Les contrats de Private Finance Initiative. Réflexions sur la dynamique contractuelle dans les partenariats public-privé», Bulletin juridique des contrats publics, № 22, p.174-184.

⁵ Cossalter P. et Marais B. (2001), La Private Finance Initiative, Institut de la gestion déléguée, Paris.

⁶ English L. et Skellern M. (2005), «Editorial of the special issue on the public-private partnerships», International Journal of Public Policy, vol. 1, № 1-2, p. 1-21.

інших державах, наприклад Греції, Єгипті, Анголі, Німеччини і Бразилії, прийняті окремі закони про ППП^{7,8,9}.

Частково причина такого поділу в тому, що в першій групі країн ППП розвивалося природним чином («знизу вгору»), відповідні правки поступово вносилися до вже діючих законів. Країни, в яких прийняті окремі закони про ППП, входять в групу країн з наздоганяючої економікою (виключення з перерахованих - Німеччина), тому розвиток публічно-приватного партнерства відбувалося в них «зверху вниз». Іншими словами, в цій групі країн ППП вимагає від держави активної участі і просування.

Аналізуючи результати досліджень, слід зазначити, що в Україні для масштабного запуску ефективних механізмів публічно-приватного партнерства, як форми розвитку економіки кластерного типу, необхідно:

- вивчити думку господарюючих суб'єктів про готовність їх до участі в кластеризації економіки тієї території, на якій вони здійснюють діяльність;

- прийняти на національному рівні базові нормативно-правові документи, що становлять основу регулювання державно-приватного партнерства в межах кластерних структур;

- удосконалити роботу щодо формування регіональних нормативних правових баз функціонування ППП.

Таким чином кластерна система певною мірою створює середовище для інституціонального забезпечення процесу запровадження та реалізації механізму публічно-приватного партнерства (рис. 1).

⁷ GAUDEMET Y. (2004), «Les contrats de partenariat public-privé: une étude historique et critique», Bulletin juridique des contrats publics, № 36, septembre, p. 331-339.

⁸ MARTY F., TROSA S. et VOISIN A. (2013), «The financial determinants of government commitment in public-private partnerships», International Journal of Public Policy, vol. 1, № 1-2, p. 41-57.

⁹ Инвестиции в комплексное развитие регионов на базе территориально-производственных кластеров. – [электронный ресурс] – Режим доступа: www.corpinvest.ru/resources/development.html.

Рис. 1. Структура кластерного середовища для інституціонального забезпечення процесу запровадження та реалізації механізму публічно-приватного партнерства

Як всеохоплюючий проект, кластер є оптимальним інституціональним майданчиком для ефективної реалізації механізмів державно-приватного партнерства. В рамках кластера робиться акцент на підвищенні конкурентоспроможності як окремих підприємств, так і всього виробничого ланцюжка, включаючи постачальників, суміжників, дослідницькі та освітні організації. З іншого боку, участь держави в кластеризації виробництва є необхідною умовою її успішного здійснення. Державна участь в створенні кластера сприяє раціоналізації виробничо-ринкових процесів.

Таким чином досягається взаємодоповнюючий ефект між кластерною системою й механізмом ППП. Об'єднання зусиль підприємців, органів управління, суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності, а також заходів державної підтримки в рамках кластерів дає значні переваги в конкурентній боротьбі, значно підвищує ефективність соціально-економічної політики. Означені переваги породжені складовими двох моделей кластерної політики: англо-саксонської, запропонованої М. Портером (заснована на самоорганізації економічних агентів; роль держави зводиться до усунення бар'єрів на шляху їх розвитку і не передбачає прямого державного втручання), і континентальної (активна участь держави у виділенні кластерів, фінансування програм їх розвитку тощо).

Фундаментальні засади цих моделей передбачають ряд складових інституціонального забезпечення розвитку економічних кластерів із застосуванням механізму ППП¹⁰:

- кластерна специфіка - вирішення питань взаємодії державних і недержавних підприємств об'єднаних в кластер (ланцюжок створення вартості), включаючи укладення відповідних угод про співпрацю між ними;
- інвестиційна - вирішення питань залучення інвестицій і формування пулу інвесторів, готових фондувати достатній обсяг фінансових ресурсів під розвиток кластера;
- проектна – професійна науково-обґрунтована підготовка бізнес-планів проектів об'єднаних в кластер згідно вимоги потенційних інвесторів;
- інфраструктурна - підтримка з боку регіону і муніципалітетів в частині підготовки та фінансування проектів розвитку інфраструктури (соціальної, інженерної, земельної), яка використовується підприємствами кластера;

¹⁰ Кнаус В.В. Управление развитием государственно-частного партнерства. Автореф. дисс. на соис. уч. ст. канд. экон. наук, Москва, 2008. – 25 с.

- адміністративна - підтримка з боку регіону в частині організації спеціального адміністрування соціально-економічних проектів, а також пільгового адміністрування підприємств-одержувачів інвестицій;

- збутова - підтримка з боку регіону і стратегічних інвесторів в частині організації міжрегіонального співробітництва (укладання угод про співпрацю, участь в тендерах на держзакупівлю продукції підприємств кластера в самому регіоні і в інших регіонах), включення кластера в глобальну міжнародну кооперацію;

- бюджетна - вирішення питань співфінансування соціально-економічних проектів і програм розвитку кластера з боку муніципального, регіонального та державного бюджетів (в тому числі таку організацію програми, при якій окремі проекти могли б претендувати на фінансування по різних каналах).

При цьому слід визначити характерні вимоги до організації державно-приватного партнерства в системі межкластерної співпраці:

- сторони партнерства повинні бути представлені, як державним, так і приватним сектором економіки;

- взаємини сторін публічно-приватного партнерства повинні носити рівноправний характер;

- сторони публічно-приватного партнерства повинні мати спільні цілі і чітко визначений державний інтерес;

- сторони публічно-приватного партнерства повинні об'єднувати свої капітали для досягнення загальних цілей;

- взаємини сторін публічно-приватного партнерства повинні бути зафіксовані в офіційних документах (договорах, контрактах та інших);

- сторони публічно-приватного партнерства повинні розподіляти між собою витрати і ризики, а також брати участь у використанні отриманих результатів від функціонування кластерних проектів.

В умовах глобалізації, розвитку засобів комунікації, активного формування мережевих структур застосування механізму публічно-приватного

партнерства в кластерній концепції розглядається як напрям економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності економічних систем¹¹.

Факторами економічного зростання за допомогою застосування ППП в умовах кластеризації є наступні:

1. Активізація інноваційної діяльності суб'єктів за рахунок: накопичення знань в кластері і передачі неявних знань, досвіду, навичок; дифузії «ноу-хау» в результаті міграції в кластері висококваліфікованого персоналу, проведення навчальних семінарів для учасників кластерів; прозорості інформації; отримання даних про інтенсивність попиту, споживчі переваги; поліпшення методів вирішення складних завдань; більшої гнучкості і швидкості розробок і впровадження інновацій; внутрішньої спеціалізації і стандартизації внаслідок наявності в складі кластера гнучких підприємницьких структур малого бізнесу, які представляють інноваційні точки зростання; мінімізації витрат на впровадження інновацій; придбання нововведень в рамках міжнародного технологічного співробітництва.

2. Розвиток підприємництва за рахунок: створення великими виробниками кластера попиту на спеціалізовані матеріально-технічні ресурси і послуги, розвиток аутсорсингу, коли малі та середні підприємства виробляють продукцію і послуги для ключових суб'єктів кластера¹².

3. Розвиток прикордонного й транскордонного співробітництва в сфері торгівлі, сільського господарства, туризму, транспорту, інфраструктури, що сприяє економічному розвитку прикордонних територій.

¹¹ Яшева Г. Методологические основы формирования кластерной политики в странах с переходной экономикой. – [электронный ресурс] – Режим доступа. – URL: dukonference.lv/raksti_pdf/Yasheva.pdf

¹² Сомко М.Л. Применение механизма государственно-частного партнерства в условиях кластеризации экономики // Сборник материалов по итогам Третьей международной научно-практической онлайн-конференции, Москва, 27–30 июля 2011 года/ Под общей редакцией профессора О. Н. Мельникова. – М.: Креативная экономика, 2011. – 496 с.

4. Залучення іноземних інвестицій в країну завдяки мережевому співпраці суб'єктів кластера із зарубіжними постачальниками та інвесторами і механізмам ППП в кластеризації.

5. Розширення експорту суб'єктами за рахунок спільних маркетингових програм, а також організаційної підтримки експортерів регіону в рамках ППП.

Однак нині при запровадженні механізму ППП як інституціональної складової економічних інтегрованих структур ще відчувається відбиток командно-адміністративної форми господарювання. Йдеться про головуючу роль держави при реалізації публічно-приватних проектів, що призводить до недостатнього урахування інтересів приватних структур. У такому контексті особливої ваги набуває кластерна система організації економіки, як інноваційно орієнтована форма управління, складові якої передбачають задоволення інтересів усіх суб'єктів кластеру. На відміну від багатьох форм кооперації і інтеграції, найбільш характерною рисою кластера є інноваційна орієнтованість. Як правило, кластери формуються там, де здійснюється або очікується «проривне» просування в області техніки і технології виробництва і подальшого виходу на нові «ринкові ніші». Крім того, в тих випадках, коли кластери включають в себе освітні установи і науково-дослідні центри з'являється можливість негайної практичної реалізації результатів наукових досліджень, комерціалізації наукових розробок, а також моніторингу потреб у сфері наукових досліджень в галузі і регіоні. У цьому аспекті, кластер є інноваційною системою застосування ППП прикладного значення.

Важливо відзначити, що державні та приватні підприємства і організації, об'єднуючись в кластер, не втрачають своєї юридичної та економічної самостійності, продовжують функціонувати в умовах конкуренції, в той же час отримують певні переваги, які виділені для окремих груп учасників кластера і в систематизованому вигляді представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. Основні переваги участі в кластері суб'єктів публічно-приватного партнерства

Суб'єкти ППП як складові кластера	Основні переваги участі в кластері
Бізнес	<p>1) вдосконалення системи інформаційного забезпечення, поширення інформації про інновації в галузі, зміні нормативно-правової бази, потребах і тенденції ринку;</p> <p>2) підготовка і перепідготовка фахівців необхідної кваліфікації і по затребуваних напрямках діяльності підприємств галузі;</p> <p>3) активізація інноваційної діяльності за допомогою залучення вчених до вирішення проблем, що стоять перед підприємствами галузі в сфері техніки, технології, менеджменту, маркетингу, логістики, фінансів і т.д.</p>
Наука	<p>1) практична реалізація результатів наукових дослідження, комерціалізація наукових розробок;</p> <p>2) розширення можливостей для моніторингу потреб у сфері наукових досліджень в галузі і регіоні.</p>
Освіта	<p>1) інформованість навчальних закладів про потреби учасників кластера в фахівцях певної кваліфікації і спеціальностей;</p> <p>2) стажування студентів та випускників навчальних закладів на підприємствах галузі з можливим подальшим працевлаштуванням;</p> <p>3) вдосконалення системи підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу за допомогою проходження стажувань на підприємствах кластера.</p>
Регіональні органи управління	<p>1) зростання зайнятості населення, зростання купівельної спроможності;</p> <p>2) зниження соціальної напруженості;</p> <p>3) активізація малого і середнього бізнесу;</p> <p>4) зростання надходжень до бюджетів різних рівнів;</p> <p>5) спільна реалізація соціально-значущих проектів в регіоні.</p>

Ефективне застосування кластерного підходу неможливо без чітко сформульованого організаційного механізму взаємодії суб'єктів кластера і фінансування їх діяльності. Однак, єдиної схеми функціонування організаційного механізму не існує, оскільки розробка такого механізму повинна ґрунтуватися на галузевих особливостях регіону. Безумовно, важливу роль у формуванні механізму взаємодії і фінансування грають органи державної влади, які повинні здійснювати координацію учасників кластера.

Таким чином, під механізмом ППП слід розуміти різні форми взаємовигідного середньо- і довгострокового співробітництва держави і бізнесу, спрямованого на вирішення суспільно значущих завдань. При цьому ППП передбачає не тільки економічне партнерство, що базується на відносинах власності і принципах співфінансування, але і політичні консультації в законотворчій сфері, інформаційний обмін, підготовку і реалізацію освітніх і дослідницьких програм та інше.

Завдяки значній підтримці з боку органів державного управління створюються реальні передумови до створення ефективного інструменту ППП для реалізації проектів комплексного розвитку територій і галузей. Застосування механізму ППП дозволить трансформувати процес прийняття рішень щодо стимулювання і фінансування інноваційних проектів від традиційного до більш ефективного і послідовного (табл. 2).

Всі безліч інструментів публічно-приватного партнерства, що використовуються при реалізації різних проектів, можна умовно класифікувати, відповідно до цілей, поставлених перед учасниками кластеру.

За організаційною ознакою виділяють наступні моделі:

- 1) експлуатаційна модель (контрактна форма, орендні договори);
- 2) концесійна модель (проекти з використанням концесій);
- 3) коопераційна модель (створення спільних підприємств за участю держави, укладання інвестиційних угод, локальні специфічні схеми реалізації проектів ППП) ¹².

Таблиця 2. Трансформація процесу прийняття рішень щодо організації і фінансування інноваційного проекту при застосуванні механізму ППП в межах кластеру

Традиційний процес прийняття рішень	Трансформований процес прийняття рішень при застосуванні механізму ППП в межах кластеру
Поява ідеї, розробка інноваційного проекту	Розробка і реалізація стратегії розвитку кластера в галузі
Виділення коштів з бюджету	Портфель проектів ППП на розвиток інфраструктури, позначеної в стратегії розвитку кластера
Відповідність інноваційного проекту критеріям і статей виділеного бюджету	Вибір інвестора для фінансування інноваційного проекту на основі конкурсу
Реалізація проекту за рахунок бюджетних коштів	Розрахунки з інвесторами в довгостроковій перспективі

Для визначення оптимальної схеми використання інструментів публічно-приватного партнерства для кластерних об'єднань, потрібно розглянути цілі участі підприємств в кластерних утвореннях.

В експлуатаційної моделі інвестор приймає на себе обов'язки по експлуатації об'єкта, що належить державі, і отримує за це винагороду, а держава - власник об'єкта відповідає за здійснення суспільної функції перед споживачами (резидентами кластера), які оплачують послугу. Дана форма орієнтована на збереженні у держави власності на виробничі об'єкти. Крім того, подібна організаційна схема орієнтована на збереження можливості держави впливати на політику прийнятих рішень всередині кластера.

Розвиток подібних взаємин прийнятно при організації інфраструктурних об'єктів в суспільно значущих галузях бізнесу. Серед об'єктів кластерної інфраструктури, потрібних для реалізації за описаною моделлю, можна

виділити: бізнес-інкубатори, навчальні центри, центри спільного використання технологій та інше.

У концесійній моделі інвестор здійснює роботу або надає певні послуги кінцевим споживачам і отримує право безпосередньо фінансувати свої витрати з виплат за користування об'єктом¹³, при цьому відповідальність за здійснення суспільної функції несе підприємець (концесіонер), а за державою (концедентом) зберігаються контрольні функції.

Подібна схема є найбільш поширеною в міжнародній практиці, оскільки дозволяє здійснювати великі соціально-орієнтовані проекти без значного бюджетного фінансування. Також за цією схемою здійснюються проекти створення транспортної та комунальної інфраструктури.

У коопераційній моделі (або «суспільної моделі») громадські функції покладаються на спільне підприємство, яке створюється державним партнером разом з однією або декількома приватними компаніями. Подібна модель є найбільш прийнятною для широкого застосування в реалізації інноваційних та наукоємних проектів (технопарків, кластерів). В рамках реалізації даної моделі можна виділити наступні суб'єкти:

- 1) адміністрації муніципальної освіти;
- 2) інвестор, який переміг в конкурсі на участь в проекті ППП;
- 3) об'єднання науково-виробничих компаній (кластер);
- 4) керуюча компанія, заснована для управління проектом.

Для реалізації координаційної моделі ППП, враховуючи світовий досвід^{14,15,16,17} пропонується наступна схема реалізації проектів, заснована на

¹³ Нейкова І.С. Державно-приватне партнерство як складова інвестиційного механізму інноваційного розвитку /І.С. Нейкова// Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2011. – №1(48). – С. 152–160.

¹⁴ Marty F, Trosa S., Voisin A. (2012), «Les partenariats public-privé: démission ou retour de la puissance publique», La Lettre du management public, № 45, mai-juin.

¹⁵ Monperrus-Veroni P. (2005), «Politiques budgétaires en Europe: stabilité programmée», La Lettre de l'ofce, № 266, 18 juillet.

¹⁶ Piron V. (2004), «La dimension économique du partenariat public-privé dans les transports», Transports, № 424, mars-avril, p. 93-103.

бюджетному фінансуванні капітальних вкладень в інфраструктуру і надання землі з виконанням інших робіт за рахунок інвестора.

Після здійснення передпроектної підготовки, яку здійснює кластер за рахунок власних ресурсів, проект виводиться на конкурс, за результатами якого визначається інвестор проекту і укладається угода про участь в ППП (де визначається схема і порядок взаємовідносин учасників), а також інвестиційну угоду із зазначенням термінів і обсягів створення майнового комплексу. Для управління, координації та контролю виконання угод проекту з боку держави створюється організація (комітет або підрозділ при адміністрації муніципального освіти), яка здійснює функції із супроводження етапів реалізації проекту.

Створений в результаті проекту майновий комплекс передається у відання керуючої компанії (сформованої сторонами угоди), яка укладає з резидентами кластера договори фінансового лізингу. Після закінчення терміну лізингового договору, майно переходить у власність резидентів кластера, а керуюча компанія продовжує експлуатацію майнового комплексу на договірних умовах.

Таким чином, в рамках ППП, учасники кластеру забезпечують фінансові ресурси, професійний досвід, ефективне управління, гнучкість і оперативність у прийнятті рішень, а також здатність до новаторства. Зі свого боку держава забезпечує правомочності власника, можливість надання податкових та інших пільг, гарантій, а також матеріальних і фінансових ресурсів. Крім того, у міру розвитку ППП держава може поступово зміщувати акценти у своїй діяльності з конкретних проблем будівництва і експлуатації об'єктів на адміністративно-контрольні функції, регулювання та дотримання громадських інтересів на шляху досягнення синергетичного ефекту.

Терміни "кластер" та "синергія" в основі своєї сутності характеризують взаємодоповнюючі поняття. Кластер – це об'єднання суб'єктів

¹⁷ Pollitt C. et Bouckaert G. (2010), *Public Management Reform: A Comparative Analysis*, Oxford University Press, Oxford.

господарювання, синергія – це ефект від їх об'єднання. Досліджуючи взаємозв'язок між цими поняттями, на увагу заслуговують шляхи досягнення синергетичного ефекту при функціонуванні кластеру (рис. 2).

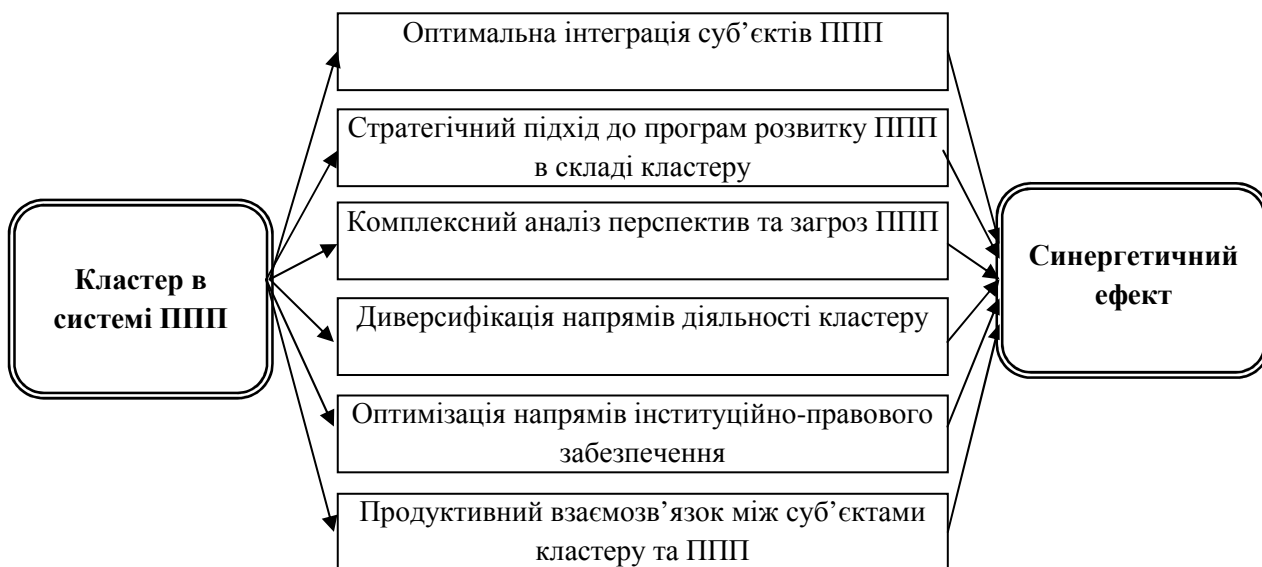

Рис. 2. Основні шляхи досягнення синергетичного ефекту в результаті функціонування кластерного механізму в системі ППП

Детальний аналіз шляхів продуктивного розвитку кластеру в контексті ППП засвідчує про можливість досягнення синергетичного ефекту різної природи: фінансовий результат, матеріально-технічне та інфраструктурне зростання, покращення інвестиційної привабливості тощо.

В науковій літературі існують різні підходи до класифікації синергетичного ефекту. Американський вчений С. Чатерджі¹⁸ базуючись на ресурсному підході виділяє три типи синергії: на основі змови, що є результатом використання ресурсу ринкової системи; операційна, яка досягається на основі використання таких ресурсів як виробнича та адміністративна ефективність; фінансова, яка є результатом скорочення витрат та зростання прибутків.

¹⁸ Chatterjee S. Types of Synergy and Economic Value: The Impact of Acquisitions on Merging and Rival Firms / S. Chatterjee // Strategic Management Journal. 1986. – Vol. 7. – P. 119-139.

Основоположник стратегічного менеджменту І. Ансофф виділяє чотири різновиди синергії або синергізму: продажу; оперативний; інвестиційний; менеджменту¹⁹. Сучасні дослідники значно розширюють класифікацію синергетичного ефекту в контексті кластерної моделі, виходячи з умов і мети створення кластерних об'єднань. Разом з тим, більша частина таких досліджень характеризують синергетичний ефект як фінансово-економічний результат діяльності. Це в певній мірі не відповідає глобальним тенденціям щодо забезпечення сталого розвитку. Нині на шляху прагнення сталих умов природокористування та оптимальної якості життя населення доцільно доповнити перелік різновидів синергетичного ефекту, включаючи до них екологічний та соціальний синергізм, які мають нині значний вплив на економічну складову синергії²⁰. Таким чином, багатогранне досягнення синергетичного ефекту залишається бажаним результатом діяльності кластерних суб'єктів, які в свою чергу інтегровані в систему ППП.

Висновки. Перелічені переваги застосування кластерної політики в процесі становлення та розвитку механізму публічно-приватного партнерства засвічують про можливість досягнення наступних результатів:

- поєднання стратегій розвитку окремих кластерів із загальною стратегією розвитку ППП, в результаті чого синергетичні ефекти отримані на мікрорівнях переходить на макрорівень.

- створення широкого діапазону кластерних утворень, які забезпечують економічно обґрунтовану консолідацію якомога більше підприємств, організацій, компаній, на базі чого можливе реалізація конкретних проектів ППП.

¹⁹ Ansoff H. I. Corporate Strategy / H. I. Ansoff. – 1965. – McGraw-Hill., P.80.

²⁰ Ключенко А.В. Інтегральна оцінка синергетичного ефекту як показник ефективності рекреаційного кластеру / А.В. Ключенко // Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. – Випуск № 9. – Лютий 2016. – С. 542-546. – С.545 .

- зосередження на сильних сторонах кластерних суб'єктів, включаючи їх ресурси, інноваційні технології, забезпечивши при цьому матеріальну базу для оптимального функціонування механізму ППП.

- досягнення міжнародного визнання окремих кластерів, що дасть можливість створення мережі суб'єктів-учасників провідних транскордонних проектів на базі публічно-приватного партнерства.